

École Doctorale Régionale en Sciences
Sociales

*Directii și teme de cercetare în
studiile de gen din România*

Atelier

Colegiul Noua Europă
București
5 iulie 2002

Volum coordonat de
Ionela Băluță
Ioana Cîrstocea

Colegiul Noua Europă

Redactor: Irina Vainovski-Mihai

SERIA DE PUBLICAȚII RELINK

Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din
România

Copyright © 2003 – École Doctorale en Sciences
Sociales. Europe Centrale și Colegiul Noua Europă

ISBN 973-85697-5-3

STUDIILE DE GEN LA CLUJ

ENIKŐ MAGYARI-VINCZE

1. Idei preliminară privind instituționalizarea studiilor de gen în România

Conturat într-un context postsocialist, studiile de gen în România sunt rezultatul unor inițiative individuale în diferite discipline, aparținând unor specialiste/ specialiști care au reușit să creeze structuri colective de cercetare și predare, în universități precum cele din București, Cluj și Timișoara. Astfel de inițiative nu au fost precedate și susținute nici de mișcări feministe locale, nici de vreo „comandă” politică centrală sau locală, ele depinzând exclusiv de prestigiul, dăruirea și poziția cadrelor didactice interesate în recunoașterea activității lor și a rezultatelor obținute în acest domeniu. Cu toate acestea, procesul de integrare europeană – căreia România îi este dedicată cel puțin la nivel formal – ar putea fi utilizat drept o sursă autorizată în vederea includerii studiilor de gen în orizontul reformei învățământului.

Acolo unde acest domeniu se instituționalizează în diferite universități din România ca un teritoriu mai mult sau mai puțin autonom, drept parte a unei politici a denumirii avem de a face cu definirea lui prin termenul de „studii de gen”. Totuși, unii dintre cercetătorii/ cercetătoarele implicați/ implicate în aceste programe adoptă în mod explicit perspectiva feministă care structurează demersurile analitice, opțiunile metodologice și abordările critice ale lor. Alte voci preferă să folosească

sintagma de „studii de gen” ca pe un substitut neutru din punct de vedere ideologic sau ca pe un surogat lingvistic, a cărui sonoritate nu produce din start reacții negative. Evident, toate acestea se petrec în contextul „consensului” academic și politic în fond ostil la adresa feminismului, iritat de și ironic față de însuși conceptul de feminism, fiind copleșit de experiențe legate de socialismul demonizat, în particular de eșecurile politicii socialiste privind femeile.

2. Grupul de la Cluj

Grupul Interdisciplinar pentru Studii de Gen a fost creat în cadrul Institutului de Antropologie Culturală la Facultatea de Studii Europene de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj în anul 2000, cu scopul dezvoltării unor cursuri și programe de predare în acest domeniu. De atunci, Grupul s-a bucurat de suportul financiar al *Higher Education Support Program International* (Programul Internațional de Sprijin pentru Învățământul Superior) și de asistența profesională a două centre de învățământ superior și cercetare din Europa de Vest: *Research Centre for Women's Studies* de la University of Sussex (Centrul de Cercetare pentru Studii despre Femei al Universității din Sussex), din Brighton, Marea Britanie și *Centre for Women's Studies* of the University of Nijmegen (Centrul de Studii despre Femei al Universității din Nijmegen), Olanda. De curând el a devenit membru al *ATHENA European Thematic Network for Women's Studies* (ATHENA – Rețeaua Tematică Europeană pentru Studii despre Femei), coordonată de *Department of Women's Studies* (Catedra de Studii despre Femei) de la Universitatea din Utrecht, Olanda.

Scopul principal al Grupului este acela de a dezvolta în instituția noastră competența de a preda în domeniul studiilor de gen, ceea ce presupune, pe lângă crearea unor cursuri, și o

dezvoltare structurală, precum și o promovare a cadrelor didactice din domeniu. Ne-am început activitatea prin identificarea (și aducerea la zi) a cursurilor de la diferite catedre ale Universității „Babeș-Bolyai” care tratau deja probleme legate de gen. Am continuat prin organizarea unui program la nivel de licență, soldat cu obținerea unui certificat de studii, pe tema „Gen, societate și cultură”. Am ajuns, în acest moment, să propunem la universitatea din Cluj o nouă specializare de masterat cu caracter interdisciplinar. Deoarece suntem o structură academică și administrativă atipică, ne confruntăm cu reticențele și cu inerția unui sistem organizat – atât din punct de vedere profesional, cât și din punct de vedere financiar – în catedre și specializări bine delimitate, precum și cu neajunsurile sistemului de credite transferabile, din cauza căruia studenții noștri din întreaga universitate întâmpină greutăți în recunoașterea creditelor obținute. Cu toate că sunt ferm convinsă că în instituționalizarea studiilor de gen trebuie să se țină seama de principiul integrării și de politica numită mai recent „*gender mainstreaming*”, devin tot mai conștientă de faptul că astfel de programe au nevoie de un statut organizatoric autonom. Căci numai o astfel de poziție oferă posibilitatea controlului asupra resurselor umane, materiale și profesionale, atât de necesar siguranței de azi și de mâine a instituțiilor cu putere. Cu atât mai mult cu cât, într-un sistem care recunoaște exclusiv specializările definite ca atare în așa-zisul „nomenclator de specializări”, existența unor eforturi ca ale noastre (o existență în afara „listei” așadar) nu este garantată instituțional. Mai mult, aceasta face ca studenții și cadrele didactice devotate să se confrunte cu povara dublă de a-și respecta angajamentele în interiorul diferitelor discipline/specializări/ catedre (ca activitate oficială, să zicem „publică”) și de a-și îndeplini sarcinile legate de studiile de gen (ca

problemă a activității lor neoficiale, „personale”, eventual neretriuite).

Programul intitulat „Gen, societate și cultură” inițiat de grupul nostru în anul academic 2001-2002 introduce în programa de învățământ a Universității „Babeș-Bolyai” o nouă tematică și o nouă abordare: genul și feminismul. El este definit ca un program academic interdisciplinar dezvoltat la răscrucea unor perspective diferite din cadrul științelor socio-umane: antropologie culturală, sociologie, istorie, științe politice, filozofie, comunicare vizuală, psihologie, drept, economie. Studenții care doresc să obțină un Certificat de Studii au posibilitatea și obligația de a alege patru cursuri dintr-o listă care conține următoarea ofertă: Introducere în studii de gen; Condiția femeii în România interbelică și comunistă; Gen, națiune și naționalism; Probleme sociale și politici sociale; Demografie; Gen și comunicare; Psihologia sănătății; Familia și rolurile de gen.

Pe lângă aceste cursuri, activitatea profesorilor și a studenților interesați de domeniu mai este sprijinită și de un alt set de cursuri și suporturi bibliografice aferente, printre care amintim: Regimurile de gen ale instituțiilor; Gen și legislație; Cultura organizatorică și relațiile de gen; Femeile în Evul Mediu românesc; Feminism și multiculturalism; Limbaj, corp și limbaj corporal; Inegalități sociale și regimuri de bunăstare; Comportamentul demografic dintr-o perspectivă de gen; Antropologie și feminism; Gen și relații internaționale; Gen și sănătate; Mișcările de femei în România interbelică; Violență genizată; Sexualitate și gen în politicile identitare; Reprezentările vizuale ale genului și puterea. În anul universitar 2002-2003 membrii grupului lucrează în echipe mici, dezvoltând următoarele cursuri interdisciplinare: Teoriile feministe ale sexului și genului; Gen, familie și sănătate;

Comunicând genul; Istorii genizate; Genul în organizații; Genizarea politicului. Unele dintre acestea vor fi oferite în cadrul noului program de masterat.

Membrii grupului sunt: Adriana Băban (conferențiar în psihologie), Cristian Branea (bursier Civic Education Propject la Universitatea „Babeș-Bolyai”), Aurel Codoban (profesor de filozofie), Gizela Cosma (lector doctor în istorie), Enikő Demény (membră a Institutului de Antropologie Culturală, doctorandă), Mihaela Frunză (asistent universitar, filozofie), Petru Iluț (profesor de sociologie), Csilla Könczei (lector, antropologie culturală), Mihaela Miroiu (profesor de filozofie la Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București, profesor invitat la Cluj), Cornelia Mureșan (conferențiar în sociologie), Enikő Magyari-Vincze (conferențiar în antropologie culturală, director al Grupului), Ovidiu Pecican (conferențiar în istorie), Elena Porumb (conferențiar în științe economice), Livia Popescu (conferențiar în sociologie), Marcela Rad (asistent universitar în drept), Mária Roth (conferențiar în psihologie) și Olivia Todorean (lector în științe politice).

3. Observații finale asupra rolului feminismului academic în România

Opiniile de mai jos nu reflectă neapărat convingerile grupului în integralitatea sa, nici pe acelea ale unora dintre membrii săi. Ele definesc însă modul meu personal de a privi și de a preda feminismul academic, într-o țară post-socialistă cum este aceea în care trăim.

Vorbind despre rolurile feminismului, ar trebui să începem prin a observa că acolo unde a câștigat și câștigă teren și recunoaștere, el a adus și aduce o contribuție crucială la impunerea unui mod interdisciplinar, multicultural, critic și

responsabil de analiză științifică, precum și că mediul academic românesc are nevoie de o asemenea abordare. În plus, pentru că în societatea noastră se pot observa semne grave ale inegalității între sexe și ale discriminării, de care trebuie să se țină cont în abordarea oricărei probleme sociale, a venit vremea să ne concentrăm asupra ordinii sociale din trecut și asupra schimbărilor post-socialiste din punctul de vedere al femeilor, cât și din perspectiva relațiilor dinamice dintre femei și bărbați, structurate ca relații de putere. Mai mult, deoarece societate noastră se confruntă încă, pe de o parte, cu ostilități latente înrădăcinate în politica relațiilor româno-ungare, și, pe de altă parte, cu rasismul și (auto)izolarea legate de problemele romilor, ar trebui să se acorde o mai mare importanță cercetării feministe, aceasta fiind, prin excelență, o abordare critică a recrudescenței naționalismului și a politicilor etnice identitare de tip esențialist, precum și a inegalităților sociale rezultate din suprapunerea ierarhiilor etnice și de gen. Și în cele din urmă, dar nu în ultimul rând, dacă privim cu seriozitate integrarea României în Uniunea Europeană, trebuie să ne referim și la politica sa privitoare la luarea în considerare a genului ca aspect central al tuturor domeniilor vieții, inclusiv al învățământului (superior).

În aceste condiții, este indispensabil ca feminismul academic să se concentreze asupra producerii de cunoștințe empirice despre condiția femeilor și despre relațiile de gen, folosind diverse metode de analiză socială și culturală. El trebuie să contribuie la dezvoltarea instrumentelor teoretice necesare pentru a înțelege realitățile pre-socialiste, socialiste și post-socialiste din perspectiva construirii diferențelor și inegalităților de gen. Mai mult, ar trebui să se implice în dezbaterile interdisciplinare și în cooperarea dintre științele

sociale aflate și ele în reconstituire, pentru a înțelege complexitatea realităților contemporane, dovedind în același timp utilitatea concretă a lucrului în echipă într-un cadru interdisciplinar. În plus, este nevoie să ducă o luptă consecventă pentru câștigarea legitimității științifice și politice într-un mediu fundamental ostil feminismului și care, în cel mai bun caz, consideră că – după perioada socialistă – nu mai există nici o problemă socială care trebuie să fie abordată din acest punct de vedere. Nu putem încheia lista trăsăturilor și rolurilor feminismului academic fără a accentua capacitatea sa de a crea legături între femeile din mediul academic și cele care activează în organizații non-guvernamentale, partide politice și structuri guvernamentale, cu scopul de a face cunoscută și de a îmbunătăți condiția femeilor și a relațiilor de gen în România post-socialistă.

Într-un final trebuie să adaug că, fără a se combina cu feminismul, discursul de gen aduce doar o contribuție limitată la toată această activitate și nu are capacitatea – nici cea analitică și nici cea critică – de a dezvolta o reflecție critică asupra paternalismului statului socialist, nici asupra restaurării patriarhatului inerent în politica naționalistă și/sau liberală post-socialistă. Această ineficiență a discursului de gen devine evidentă dacă privim opțiunile unora dintre cercetători și profesori universitari de a practica și instituționaliza studiile de gen ca „simple” inovații științifice care aduc subiecte noi de cercetare în mai multe domenii. Acești specialiști nu–și asumă alegerea politică de a rezista față de și de a lupta împotriva diverselor forme de discriminare și sisteme de opresiune responsabile pentru plasarea femeilor în poziții sociale și economice dezavantajate. Ei nu optează pentru feminism ca discurs și practică menite să conducă la construirea unei noi identități politice pentru femei, care – după cum

afirmă Susan Gal (1997) – trebuie să fie diferită și de muncitoarea eroină și de mama eroină comunistă, și de făptura naturalizată și sexualizată a societății civile, dar și de mama sacră și inertă din gândirea naționalistă. În consecință, cu sau fără voia lor, ei reproduc toate frustrările și reținerile provocate de discuțiile despre problemele femeilor și egalitatea dintre sexe și nu fac nimic pentru a schimba atitudinea publică în privința paternalismului, patriarhatului și sexismului, nici în sistemul academic, și nici în cel social sau politic în care acestea se situează.

La sfârșitul intervenției mele doresc să-mi asum responsabilitatea de a-mi exprima convingerea conform căreia nici o schimbare reală (post-socialistă) nu poate fi concepută fără a recunoaște relevanța vocilor feministe în sfera publică, inclusiv în mediul academic. Dacă doriți, aceasta se datorează exact potențialului feminismului de a servi nu „numai” intereselor femeilor plasate în poziții de subordonare, dar și de a evidenția mecanismele puterii opresive de orice fel și de a întări statutul cetățeanului ca subiect autonom și responsabil în toate domeniile vieții sociale.